

A proto-hun és hsziungnu lehetőségéről magyar és jenyiszeji közös etimológiák alapján

Gao Jingyi [Kao Csingji] 高晶一

Beijing International Studies University

KIVONAT

A jenyiszejiekkel kapcsolatban, mindössze egy hsziungnu–jenyiszeji etimológia alapján, elsőként Ligeti (1950) feltételezte, hogy a hsziungnu nép leszármazottai voltak. Pulleyblank (1962) ugyanezt állította több fonológiai és etimológiai bizonyíték felmutatásával. Jelen tanulmány megállapítja, hogy tíz magyar alapszótőnek ténylegesen van etimológiai megfelelője a jenyiszeji nyelvekben. Ésszerű azt feltenni, hogy ezek az etimonok egy hun szubsztrátumhoz tartoznak, amely rokonságban áll a jenyiszejivel. Ezen tíz újonnan felfedezett magyar és jenyiszeji közös etimológia között szabályos hangváltozást lehet kikövetkeztetni három szónál: A magyar *-ó* (*-ava-*) rím összefüggésbe hozható a proto-jenyiszeji **-Vgə* rímmel (tó – **degə*, hó – **qogə* 'jég', só – **t'əgə*). A szabályos hangváltozás megerősíti az etimológiai kapcsolatot a magyar és a jenyiszeji között. Az összes újonnan azonosított magyar és jenyiszeji közös etimológia az alapszókincshez tartozik, és a magyarban alapvetően használatos. Ezek nem lehetnek kölcsönszavak sem a jenyiszejiből a magyarba, sem a magyarból a jenyiszejibe a két nyelv nagy földrajzi távolsága miatt.

KULCSSZAVAK: jenyiszeji nyelvek, hun szubsztrátum, magyar nyelv, szabályos hangmegfelelés, etimológiai egyezések, hsziungnuk

Bevezetés

A magyar nyelvet tudományos körökben uráli nyelvnek tekintik, többek között a manysi, a hanti, az észti és a finn rokonának. Azonban a magyar szótöveknek csak 21 százaléka uráli eredetű, míg 30 százaléka bizonytalan eredetű (Kenesei 2004: 134). Jelen tanulmány megállapítja, hogy tíz magyar alapszótőnek ténylegesen van etimológiai megfelelője a je-

nyiszeji nyelvekben. Ésszerű azt feltenni, hogy ezek az etimonok egy hun szubsztrátumhoz tartoznak, amely rokonságban áll a jenyiszejivel.

A hunokkal kapcsolatban elsőként de Guignes (1748) vetette fel történeti forrásokból vett bizonyítékokkal, hogy azok a hsziungnu (xiongnu) (匈奴, *xiuŋ-na – kl. kínai Guō 1986/2010¹ olvasatában, *qhoŋ-na – kl. kínai Zhèng-zhāng 2003/2013² olvasatában) nép leszármazottai voltak. De la Vaissière (2005) tárgyalta a hasonlóságokat olyan hun és hsziungnu üstök között, amelyeket folyóparton ástak el Magyarországon és Ordoszban. Érdy (2008) nyolc régészeti kapcsolódást és négy ősi írott forrást összegzett, amely támogatja a hun–hsziungnu kapcsolatot. A jenyiszejiekkel kapcsolatban, mindössze egy hsziungnu–jenyiszeji etimológia (hsziungnu *sak-dak 'csizma' ~ ket *sagdi* 'csizma') alapján, elsőként Ligeti (1950) feltételezte, hogy a hsziungnu nép leszármazottai voltak. Pulleyblank (1962) ugyanezt állította több fonológiai és etimológiai bizonyítékkal.

Vovin (2000, 2002) támogatta a javasolt jenyiszeji–hsziungnu kapcsolatot több morfológiai és etimológiai bizonyíték alapján. Vovin vetette fel az etimológiai kapcsolódást a Csie (Jie) etnonima (羗, *ket – kl. kínai Vovin szerint, *kiat – Guō 1986/2010 szerint, *kad – Zhèng-zhāng 2003/2013 szerint) és a *keʔt 'személy, ember' proto-jenyiszeji tő közötti. Gāo (2008: 9) a kínai történetírással³ megegyezően más bizonyíték-láncolatot tárgyalt, nevezetesen azt, hogy a hsziungnuk genetikailag rokonságban voltak a Hszia (Xia) (夏) állam népességével. A Hszia (Xia) etnonima (夏, *yea – kl. kínai Guō 1986/2010 szerint, **graa*s – Zhèng-zhāng 2003/2013 szerint) eredeti jelentése az első mértékadó kínai szótárban mint 'a Középső Birodalom embere'⁴ van megadva. Eképpen ez a tő etimológiailag szintén rokonságban lehet a jenyiszeji 'ember' (2002-VWJ 1: 421, proto-jenyiszeji *keʔt: ket *keʔt* ~ jug *keʔt* ~ kot *hit/xit* ~ asszán *hit/hit* ~ arin *kit/qit/kit* ~ pumpokol *kit*) tő jelentésével. Ennélfogva, mind a Hszia (Xia)/*yea, mind a Csie (Jie)/*kiat rokon a hsziungnuval.

Gāo (2012: 243) hozzátett egy újabb bizonyítékot: Hszia (Xia) (夏) állam utóda feltételezések szerint az apró Csi (Qi) hercegség volt (杞, *khia – kl. kínai Guō 1986/2010 szerint, *khuʔ – Zhèng-zhāng 2003/2013 szerint).⁵ A Csi (Qi)/*khia etnonima szintén rokona lehet

1 Ez a klasszikus kínai rekonstrukció a kínai nyelvészetnek a kitűnő kínai nyelvész Wáng Lì (1900–1986) által alapított pekingi iskolájához tartozik. A pekingi iskola módszertana nagyon konzervatív, nem támaszkodik hipotetikus kínai-X adatokra, hanem kizárólag igazolt sinitikus adatokra összpontosít. A pekingi iskola a Kínában működő legtöbb nyelvész által elismert.

2 Ez a klasszikus kínai rekonstrukció számos innovatív kínai nyelvész által elfogadott.

3 vö. *Shǐ jì* 史記, fasc. 110: 匈奴 其先祖夏后氏之苗裔也 ('A hsziungnuk a hszia-hou (xia-hou) nép leszármazottai voltak.') és *Hàn shū* 漢書, fasc. 94: 匈奴 其先夏后氏之苗裔 (ua.).

4 *Shuō wén jiě zì* 說文解字: 夏 中國之人也 ('A Hszia (Xia) a Középső Birodalom népe volt.').

5 *Shǐ jì* 史記 fasc. 36: 杞東樓公者 夏后禹之後苗裔也 殷時或封或絕 周武王克殷紂 求禹之後 得東樓公 封之於杞 以奉夏后氏祀 ('Csi (Qi) hercegség Tung Lou (Dong Lou) hercege a Hszia-hou (Xia-hou)-beli Nagy Jü (Yu) leszármazottja volt. A Jin (Yin) időszak alatt, a hercegség megszakításokkal fejlődött. Amikor Csou (Zhou) állam Vu (Wu) királya legyőzte Jin (Yin) állam Csou (Zhou) királyát, kutatta Nagy Jü (Yu) leszármazottait. Amikor elfogta Tung Lou (Dong Lou) herceget, Csi (Qi) területére vitte, hogy áldozatot hajtson végre Hszia-hou (Xia-hou) alapítóinak.').

etimológiailag a Hszia (Xia)/*ɣea etnonimának. Ez magában foglalja azt, hogy mind a Hszia (Xia)/*ɣea, mind a Csi (Qi)/*khiə ugyanazon ’ember’ jelentésű jenyiszeji tőhöz tartozik. A Csie (Jie)/*kiat és a Csi (Qi)/*khiə etnonima fonetikailag közelebb van a jenyiszeji tőhöz, de eredeti jelentésük feltételezett. A Hszia (Xia)/*ɣea etnonima fonetikailag távolabbi, de eredeti jelentése bizonyított. Ez a három etnonima együtt olyan bizonyíték-láncolatot alkot, amely alátámaszt egy erős jenyiszeji–hsziungnu kapcsolatot. Jelen tanulmány olyan magyar és jenyiszeji közös etimológiákat határoz meg, amelyek bizonyíthatják mind a hunok és a hsziungnu közötti összeköttetést, mind a jenyiszeji–hsziungnu kapcsolatot.

Anyagok és módszerek

Jelen tanulmány a hagyományos etimológiában (vö. Rask 1818) alkalmazott módszereket használja, azaz szótöveket hasonlít össze a vizsgált nyelvváltozatokban. Alapvetően a magyar nyelvet veti egybe a jenyiszeji nyelvekkel (ket, jug, kot, asszán, arin és pumpokol). A magyar etimológiákra a Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (1984-TEsz) szerint történik hivatkozás. A jenyiszeji nyelv etimológiáira a legújabb jenyiszeji etimológiai szótár (2002-VWJ) és Sztarosztyn (1982) műve alapján hivatkozom.

A jobb viszonyító összehasonlítás érdekében, etimológiai megfelelések idéztetnek néhány más nyelvből (főleg uráliból) is a vonatkozó etimológiai művek alapján (1988-UEW, 2001-SSA stb.). Az eredeti glosszákat magyarra fordítottuk jelen tanulmány magyar változatában. A fonetikai adatokat helyesírás szerint (félkövérrel és dőlten) vagy átírásban (dőlten) adtam meg. Ha az adott szó hosszabb, mint egy morféma, a célzott morféma alá van húzva (ha biztos). Az egymást követő adatokban a nyelvjárási vagy szerzői változatok per-jellel / vannak elválasztva; a grammatikai variábilisok vagy allomorfook fordított törtvonallal \ vannak elválasztva.

Eredmények és tárgyalás

01) magyar **ég** összevethető a következőkkel: ket *e's* /*ēs* ’ég, isten’, jug *es* ’ég, isten’, kot *ēs* /*eš* ’ég, isten’, asszán *öš* /*eč* ’ég, isten’, arin *es* /*eš* ’ég, isten’, pumpokol *eč* ’ég’, *eg* ’isten’ (2002-VWJ 1: 272–273, proto-jenyiszeji *es). Ez az etimon megtalálható más nyelvekben is: kamassz *eš* ’isten’, kojbal *eš* ’isten’. Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet, amely bekerült a kamasszba és a kojbalba. Úgy gondoljuk, hogy a szóvég a proto-jenyiszejiben -g kell hogy legyen az -s helyett. Sokkal ésszerűbb, hogy g-ből s fejlődik, azaz $g \Rightarrow \check{s} \Rightarrow \acute{s} \Rightarrow s$, nem pedig s-ből g.

◊ korábbi elmélet cáfolata: A régebben javasolt etimológiai összefüggést elutasították a magyar **ég** és a proto-finnugor *säne ’levegő’ [finn *sää* ’időjárás’, komi *sinəd* /*sinad* ’levegő’ alapján] között mind fonetikai, mind szemantikai meg nem felelés miatt. Már 2001-SSA 3: 244 szerint aggályos volt.

02) magyar **tenger** összevethető a következőkkel: ket *tīnał's'/tīnał* 'magas', jug *tīnjsi/tīngil* 'magas', pumpokol *tokar-du* 'magas' (2002-VWJ 2: 309, proto-jenyiszeji **t^hij(g)al*). Ez az etimon megtalálható más nyelvekben is, pl. régi török *teniz* 'tenger', *tenri* 'ég', török **deniz** 'tenger', írott mongol *tenger* 'ég', és úgy tartják, hogy kölcsönszó a törökből a magyarba (pl. 1984-TESz 3: 888). Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet 'véglet' jelentéssel, amelyből kifejlődött (1) 'a föld vízszintes véglete, azaz tenger' a magyarban és néhány török nyelvben, (2) 'függőleges végletű, azaz magas' a jenyiszejiben és (3) 'a föld függőleges véglete, azaz ég' néhány török és mongol nyelvben. Az uráli, török és mongol nyelvek *hun-behatású nyelvek* lehetnek. Hasonló etimológiai mozgásirányt a jenyiszejiből a török és mongol nyelvekbe elsőként Georg (2001) vetett fel.

03) magyar **hegy** összevethető a következőkkel: ket *qaʔj* 'hegy', jug *χαʔj* 'hegy', kot *xei/khei* 'hegy', arin *ena-háj* 'erdő', pumpokol *kónnoη* 'hegyek' (2002-VWJ 2: 78–79, proto-jenyiszeji *qaʔj). Ez az etimon más nyelvekben nem található meg. Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet.

◊ korábbi elmélet cáfolata: A korábban javasolt etimológiai összefüggést elutasították a magyar **hegy** és a proto-finnugor *kaća 'vég, csúcs' [finn *kasa* 'szög, sarok', észt (nyj.) *kad-sa* 'fejsze pengéjének alsó vége', lapp *gæčče/kiehtjē/kieštš^E/kiedtš^E/kiedtše* 'vég, csúcs / (egy tárgy) vége' nyomán] között mind fonetikai, mind szemantikai meg nem felelés miatt. Már az SSA 1: 321 is elutasította 2001-ben.

04) magyar **apa** összevethető a következőkkel: ket *o p/öp* 'apa', jug *op* 'apa', kot *öp* 'apa', asszán *op/öb* 'apa', arin *ipa/ipä* 'apa', pumpokol *ab* 'apa' (2002-VWJ 2: 50, proto-jenyiszeji **ob(ə)*). Ez az etimon megtalálható más nyelvekben is: finn **appi\appe-** 'házastárs apja', lapp *vuop'pâ/vuohppa/vihp/vühp/vuöhp* 'házastárs apja', mari *owâ/owo* 'házastárs apja', manysi *apâ/up/op* 'házastárs apja', hanti *up/op/üp/up* 'házastárs apja' (1988-UEW 14, proto-finnugor *appe); szintén összevethető a következőkkel: régi török *apa* 'ős', írott mongol *abu/aba* 'apa', negidál *apa* 'nagyapa', koreai *abəži/abi* 'apa', közép-koreai *äpí* 'apa' (1984-TESz 1: 161–162, Cincius 1972). Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet, amely bekerült néhány hun-behatású nyelvbe. Az uráli csoportoknál, amelyek 'házastárs apja', azaz 'após' jelentéssel használják, hagyomány lehetett a más proto-hun népekkel való keresztházasság, így házastársaiktól átvették ezt a terminust. A török nyelvek és a negidál régebbi hun szubsztrátummal rendelkezhetnek, emiatt 'ős' vagy 'nagyapa' jelentéssel használják.

05) magyar **orr** összevethető a következőkkel: ket *ólin/ólan/olgen/ólgen* 'orr', jug *ólin/ólan* 'orr', arin *árquj* 'orr' (2002-VWJ 2: 38, proto-jenyiszeji *olgan or *olan). Ez az etimon nem található meg más nyelvben. Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet.

◊ korábbi elmélet cáfolata: A régebben javasolt etimológiai összefüggést elutasították a magyar **orr** és a proto-finnugor *were 'hegy' [finn **vuori\vuore-** 'hegy', udmurt *vjr/vâr/vjîr* 'domb', komi *ver/vür* 'erdő', manysi *wâr-nâ/wōr-nâ/wōr-ən/wor* 'fenyőerdőben / vadászaton', hanti *wor/wōr/or* 'hegygerinc/erdő' nyomán] között szemantikai meg nem felelés miatt. Már az SSA 3: 475 is elutasította 2001-ben.

06) magyar *hús* összevethető a következőkkel: ket *i:s* 'hús, hal', jug *is* 'hús, hal', kot *iči/iči* 'hús', asszán *ič/iči* 'hús', arin *is/iži* 'hús', pumpokol *híte/gíte* 'hal' (2002-VWJ 1: 396, proto-jenyiszeji *hitə vagy *itə). Ez az etimon megtalálható a kojbálban is: *is* 'hús'. Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet, amely bekerült a kojbálba.

◊ korábbi elmélet cáfolata: A régebben javasolt etimológiai összefüggést a magyar *hús* és a proto-iráni között [vö. perzsa *gušt* 'hús', kurd *gošt* 'hús', stb.] elvetették fonetikai meg nem felelés miatt.⁶

07) magyar *tő\tava-* összevethető a következőkkel: ket *deʔ* 'tó', jug *deʔ* 'tó', kot *úr-tég/úr-téx* '[víz-] tó', arin *kur-t'ú/kur-t'uk* '[víz-] tó', pumpokol *dánnij* 'tó' (VWJ 2002, 1: 185, proto-jenyiszeji *dega or *deʔa). Ez az etimon megtalálható más nyelvekben is: észt *soo* 'mocsár', finn *suo* 'mocsár', lív *sūo* 'mocsár', udmurt *tj/tó/tj* 'tó', komi *tj/tə* 'tó', manysi *tō* 'tó', hanti *tōγ/těw/tuw* 'kis tó', nyenyec *tō* 'tó', enyec *to* 'tó', nganaszán *túrku* 'tó', szölkup *tú/to/tū* 'tó', kamassz *tu* 'tó, folyó', kojbál *tō* 'tó', mator *toa* 'tó', taigi *to* 'tó' (1988-UEW 533, proto-uráli *toʷə, balti-finn, azaz észt, finn és lív nélkül; 2001-SSA 3: 213–214, balti-finnel ⁷). Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet, amely bekerült néhány hun-behatású nyelvbe.

08) magyar *út\uta-* összevethető a következőkkel: ket *qɔʔ* 'út', jug *χɔʔ* 'út', arin *kat/kut* 'út', pumpokol *koat* 'út' (2002-VWJ 2: 123, proto-jenyiszeji *qɔʔ). Ez az etimon megtalálható más nyelvekben is: manysi *āχt/ękt/āyt* 'víziút két tó vagy egy tó és egy folyó / forrás között, csatorna', hanti *ɔγət/oχət* 'földszoros (két víz között)', nyenyec *ηūʔ/ηūdan/ηut* 'nyom, ösvény', enyec *urī/urʔ/udoʔ* 'út', nganaszán *ηoajā* 'út', szölkup *wuettə/watta/wat* 'út, nyom', kamassz *aži/ači/aže* 'út, nyom'. Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet, amely bekerült néhány hun-behatású nyelvbe.

09) magyar *hő\hava-* összevethető a következőkkel: ket *qo/qō* 'jég', jug *χō* 'jég' (2002-VWJ 2: 126, proto-jenyiszeji *qoga). Ez az etimon megtalálható más nyelvekben is: udmurt *kijm* 'vékonyabb hó', nyenyec *χawʔ* 'vékony kemény hó tetején fekvő puha hó', kamassz *kamo* 'hókéreg'. Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet, amely bekerült néhány hun-behatású nyelvbe.

10) magyar *só* összevethető a következőkkel: ket *tAʔ* 'só', *tAγət* 'sóz', jug *čAʔ* 'só', *čAγit* 'sóz', kot *ši-nčēt/či-nčēt/ši-nšet* 'só', asszán *či-nžet/ti-nžet/ši-nčēt* 'só', pumpokol *če* 'só' (2002-VWJ 2: 301, proto-jenyiszeji *tʔəga). Ez az etimon nem található meg más nyelvben. Feltételezhető, hogy proto-hun tő lehet.

◊ korábbi elmélet cáfolata: A régebben javasolt etimológiai összefüggést a magyar *só* és a proto-iráni [vö. oszét *cæxx* 'só', digor *cænxæ* 'só', stb.] között elutasították fonetikai⁸

6 A [t] végződés az iráni nyelvekben szokatlan és illogikus.

7 Az [s] szótagkezdet a finnben szokatlan. Mindamelllett, SSA (2001, 3: 213–214) ragaszkodik a kapcsolathoz egy szótagkezdeti (s- ↔ t-) hangmegfeleléssel, ami más uráli etimológiában is előfordul: észt *sulg/sule* 'toll', finn *sulka* 'toll', lapp *dol'ge/tál'kē/toilke* 'toll', mordvin *tolga* 'toll', udmurt *tjli/tālā/tjli* 'toll', komi *tj/tjv/tol* 'toll', manysi *tōl/towl/towəl* 'szárny', hanti *tōγəl/tōχət/tōχəl* 'szárny, toll', magyar *toll*, nyenyec *to* 'toll, szárny', enyec *tua* 'szárny', nganaszán *tū/tua* 'szárny, toll', szölkup *tú/tu* 'szárny, toll', mator *tu* 'wing, toll'. Ez az etimon majdnem teljesen uráli.

8 Az [n] kóda az irániiban szokatlan és illogikus.

meg nem felelés miatt. Már elutasított volt 1988-UEW 839 szerint is. A korábban javasolt etimológiai összefüggést a magyar **só** és a proto-indoeurópai *sal 'só' [vö. ógörög ἅλς (*hals*) 'só', latin *sal* 'só', stb.] között elutasították fonetikai meg nem felelés miatt.⁹

Összegzés

Ezen tíz újonnan felfedezett magyar és jenyiszeji közös etimológia között szabályos hangváltozást lehet kikövetkeztetni: A magyar **-ó\-ava-** rím összefüggésbe hozható a proto-jenyiszeji *-egə, -ogə, -əgə rímmel (ld. 1. Táblázat).

magyar	ket	jug	kot	arin	pumpokol	proto-jenyiszeji
tó\tava-	dɛʔ	dɛʔ	-tēg	-t'uk	dánnij	*degə
	'tó'	'tó'	'tó'	'tó'	'tavak'	'tó'
hó\hava-	qō	χō	--	--	--	*qogə
	'jég'	'jég'	--	--	--	'jég'
só	taʔ	čaʔ	ši-/či-	--	če	*t'əgə
	'só'	'só'	'só'	--	'só'	'só'

1. táblázat. Magyar és jenyiszeji rím-megfelelés: -ó\-ava- ↔ *-egə, -ogə, -əgə

A rím-megfelelés a nyelvek közötti hangmegfelelések szigorú és összetett szabályát képviseli. A rím-megfelelés révén valósul meg, hogy nem csak egy egyedüli fonéma, hanem egy összetett rím is következetesen összefüggésbe hozható a vonatkozó nyelvváltozatok között, ennél fogva kizárja a véletlen hasonlóságokat. A további kutatások során több rím-megfelelésre számíthatunk magyar és jenyiszeji közös etimológiákban.

Az összes újonnan azonosított magyar és jenyiszeji közös etimológia az alapszókincshez tartozik, és a magyarban alapvetően használatos. Ezek nem lehetnek kölcsönszavak sem a jenyiszejiből a magyarba, sem a magyarból a jenyiszejibe a két nyelv nagy földrajzi távolsága miatt. Ezek a magyar szavak valószínűleg a nyelv hun szubsztrátumához tartoznak. A hun szubsztrátum és a jenyiszeji nyelvek a proto-hun leszármazottai. A hun-hszingnu kapcsolatot és a jenyiszeji-hszingnu kapcsolatot bizonyítják a magyar és jenyiszeji közös etimológiák. Ezek a kapcsolatok egybeolvadhattak egy hun kontinuitásba, ami magában foglalja a történeti hszingnukat, a hunokat, a magyar nyelv hun szubsztrátumát és a vizsgált jenyiszeji nyelveket. ■

9 Az [l] kóda a proto-indoeurópaiban szokatlan és illogikus.

BIBLIOGRÁFIA

- 1984-TESz.** Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (I–IV). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1984.
- 1988-UEW.** Rédei Károly (főszerk.): *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988–1991.
- 2001-SSA.** Itkonen, E. – Kulonen, U-M.: (főszerk.). *Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja* [A finn szavak eredete: etimológiai szótár]. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus, Helsinki, 2001.
- 2002-VWJ.** Hernrich Werner: *Vergleichendes Wörterbuch der Jenissej-Sprachen*. Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2002.
- Cinciusz 1972.** Цинциус, Вера Ивановна: К этимологии алтайских терминов родства [Az altáji rokonsági terminusok kérdéséhez]. In: *Очерки сравнительной лексикологии алтайских языков* [Vázlatok az altáji nyelvek összehasonlító lexikológiájáról], Наука, Ленинград, 1972. 15–70.
- De Guignes 1748.** De Guignes, Joseph: *Mémoire historique sur l'origine des Huns et des Turcs*. Paris, 1748.
- De la Vaissière 2005.** De la Vaissière, Étienne: Huns et Xiongnu. *Central Asiatic Journal* 49. (2005) 1. sz. 3–26.
- Érdy 2008.** Érdy Miklós: Archaeological continuity between the Xiongnu and the Huns: Eight connections supported by written Sources. *The DSCA Journal: Danish Society for Central Asia's Electronic Yearbook* (2008) 11–27.
- Gao 2008.** Gāo Jīng-yī (高晶一): 汉语与北欧语言 [Hàn-yǔ yǔ Běi-Ōu yǔ-yán 'A kínai nyelv és Észak-Európa nyelvei']. 中国社会科学出版社 (China Social Sciences Press), Peking, 2008.
- Gao 2012.** Gao, Jingyi: Official Colours of Chinese Regimes: A Panchronic Philological Study with Historical Accounts of China. *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences* 16. (2012). 3. sz. 237–285. <https://doi.org/10.3176/tr.2012.3.03>
- Georg 2001.** Georg, Stefan: Türkisch/Mongolisch *tengri* 'Himmel, Gott' und seine Herkunft. *Studia Etymologica Cracoviensia* 6. (2001) 83–100.
- Guo 2010.** Guō Xī-láng (郭錫良): 漢字古音手冊 [Hàn-zì gǔ-yīn shǒu-cè 'A kínai írásjegyek ősi kiejtésének kézikönyve']. 商務印書館 (Commercial Press), Peking, 2010.
- Kenesei 2004.** Kenesei István: *A nyelv és a nyelvek*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- Ligeti 1950.** Ligeti Lajos: Mots de civilisation de Haute Asie en transcription chinoise. *Acta Orientalia Hungarica* 1. (1950) 1. sz. 141–188.
- Pulleyblank 1962.** Pulleyblank, Edwin G.: The consonantal system of Old Chinese. *Asia Major* 9. (1962) 58–144, 206–265.
- Rask 1818.** Rask, Rasmus: *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse* [Tanulmány a régi norvég, avagy az izlandi nyelv eredetéről]. Gyldendal, Kjöbenhavn, 1818.

- Sztarosztyin 1982.** Старостин, Сергей Анатольевич: Праенисейская реконструкция и внешние связи енисейских языков [Proto-jenyiszeji rekonstrukció és a jenyiszeji nyelvek külső kapcsolatai]. In: *Кетский сборник* [Ket gyűjtemény]. Наука, Ленинград, 1982. 144–237.
- Vovin 2000.** Vovin, Alexander: Did the Xiong-nu speak a Yeniseian language? *Central Asiatic Journal* 44. (2000) 1. sz. 87–104.
- Vovin 2002.** Vovin, Alexander: Did the Xiongnu speak a Yeniseian language? Part 2: Vocabulary. In: *Proceedings of the 45th Permanent International Altaistic Conference*. Hungarian Academy of Sciences & Department of Inner Asian Studies – Eötvös Loránd University, Budapest, 2002. 389–394.
- Zheng-zhang 2013.** Zhèng-zhāng, Shàng-fāng (郑张尚芳): 上古音系 [Shàng-gǔ yīn-xì 'Ōsi fonológia']. 上海教育出版社 (Shanghai Education Press), Shanghai, 2013.

ABSTRACT

A proto-hun és hsziongnu lehetőségéről magyar és jenyiszeji közös etimológiák alapján

Ligeti (1950) was the first to suggest that the Yeniseian people were the descendants of the Xiongnu people, based on only a Xiongnu-Yeniseian etymology. Pulleyblank (1962) made the same claim, presenting more phonological and etymological evidence. The present study concludes that ten basic Hungarian primary roots do indeed have etymological equivalents in the Yeniseian languages. It is reasonable to hypothesize that these etymons belong to a Hunnic substratum related to the Yeniseian. Among these ten newly discovered Hungarian and Yeniseian shared etymologies, a regular sound change can be deduced in the case of three words: the Hungarian rhyme -ó (-ava-) is related to the Proto-Yeniseian rhyme *-Vgə (lake - *degə, snow - *qogə 'ice', salt - *t'əgə). The regular sound change confirms the etymological link between Hungarian and Yeniseian languages. All the newly identified shared Hungarian and Yeniseian etymologies belong to the basic vocabulary and are extensively used in Hungarian. They cannot be loanwords either from Yeniseian to Hungarian or from Hungarian to Yeniseian because of the great geographical distance between the two languages.

KEYWORDS: Yeniseian languages, Hunnic substratum, Hungarian language, regular sound change, shared etymologies, Xiongnus